

Michał Kokowski (Kraków, Warszawa)

Czy odkryto grób Mikołaja Kopernika?*

1. Wprowadzenie

Wbrew pozorom odpowiedź na tytułowe, prosto brzmiące pytanie nie jest wcale jednoznaczna.

Gdy poszukujemy na nie odpowiedzi w prasie popularnej (i to jeszcze pobieżnie przeglądanej), sprawa jest jasna jak Słońce – oczywiście, że odkryto grób Kopernika, bo przecież wszyscy o tym wiedzą.

Gdy jednak poszukujemy odpowiedzi na to samo pytanie w specjalistycznej prasie naukowej i uważnie studiujemy nieliczne szczegółowe krytyczne opracowania tego tematu z zakresu metodologii, historii, antropologii oraz genetyki molekularnej (analiz DNA i związanych z nimi kwestii matematycznych), sprawa wygląda zgoła inaczej – to jedynie „fakt medialny”, a nie naukowy, gdyż nie przedstawiono dotąd wiarygodnych dowodów naukowych odkrycia grobu Kopernika. Poważne zastrzeżenia i wątpliwości dotyczą bowiem nie tylko tzw. kontekstu odkrycia (czyli okoliczności odkrycia), ale i tzw. kontekstu uzasadnienia tego odkrycia (czyli sposobu argumentowania przemawiającego za tym odkryciem).

---

* Niniejszy artykuł omawia kwestie szczegółowo wyjaśnione w moich wcześniejszych publikacjach wymienionych w bibliografii – zainteresowanych odsyłam do uważnej lektury tych prac, jak również prac innych autorów mających istotny wkład w omawianą problematykę. Informacje o licznych z tych publikacji oraz same publikacje są dostępne pod adresem <http://www.cyfronet.krakow.pl/~nlkokows>.

2. Kontekst odkrycia

Przed podjęciem badań archeologicznych w katedrze fromborskiej, kościele katolickim zlokalizowanym w diecezji warmińskiej, utytułowany archeolog, będący kierownikiem tych badań, korzystał z pomocy... medium psychometrycznego i zarazem eksperta psychometrii archeologicznej, który utwierdził kierownika badań w przekonaniu, że można znaleźć w katedrze grób Kopernika, za co wspomniany specjalista otrzymał Medal Mikołaja Kopernika¹ (podobnie jak wielu innych bardziej utytułowanych hagiografów rzekomego odkrycia). Niezorientowanym w temacie wyjaśniam, że korzystanie z radiestezji, retrognicji i jasnowidztwa (czego szczególnym przypadkiem jest wspomniana psychometria archeologiczna) jest wątpliwe z perspektywy religii katolickiej i sprzeczne z metodologią nauk empirycznych, która zalicza te dyscypliny do pseudonauk – zob. książki [14, str. 155–158] oraz [3].

Członkowie wąskiego zespołu poszukującego grobu Kopernika, w skład którego wchodził archeolog (kierownik całego zespołu), antropolog (ekspert rekonstrukcji przyżyciowej), biologowie (eksperti analiz DNA), nie korzystali w trakcie interpretowania wyników swoich badań z pomocy historyków – znawców życia Kopernika (na przykład jego biografii i portretów), choć tacy historycy należeli do szerszego zespołu współpracowników. Było to poważnym błędem metodologicznym, co wyjaśniam w dalszej części artykułu.

3. Kontekst uzasadnienia

Zespół badaczy poszukujących grobu Kopernika, z wyjątkiem współpracujących z nimi historyków (autora teorii dotyczącej lokalizacji grobu, trojga historyków badających genealogię rodziny Kopernika oraz historyka sztuki), nie poddawał dostatecznej krytyce naukowej prowadzonych badań. Wyniki te przedstawiano na konferencjach prasowych lub konferencjach naukowych, podczas których nie mogli prezentować swoich zastrzeżeń krytycy tego rzekomego odkrycia. Ponadto członkowie zespołu (z wyjątkiem historyków i krakowskiego zespołu biologów, ekspertów analiz DNA) nie przyjęli propozycji wystąpienia na specjalistycznej konferencji poświęconej krytycznej ocenie rezultatów badań poszukiwania grobu Kopernika, która odbyła się w 2010 roku w Krakowie. Przede wszystkim zaś nigdy nie odpowiedzieli w rzeczowy sposób na krytykę swoich badań. Poniżej podaję wybrane wątki tej krytyki.

---

¹ O szczegółach można przeczytać w artykule [10, str. 574–579].

Wedle ustaleń antropologa, członka tej grupy, charakterystyczne antropologiczne cechy zachowanego szkieletu (płeć męska, wiek siedemdziesiąt lat), w tym czaszki z „grobu Kopernika” (ogólny kształt czaszki, w tym jej specyficzna asymetria, zachowany na czaszce ślad po ranie ciętej nad lewym oczodołem – albo też prawym, wedle kierownika badań – zachowany na czaszce ślad po złamanym nosie) znane są z portretów Kopernika przedstawiających go w wieku 30–40 lat.

Z powyższymi ustaleniami związane są następujące problemy.

Po pierwsze, jak dotąd na gruncie badań antropologicznych, genetycznych, fizycznych etc. nie ma możliwości precyzyjnego określenia wieku zachowanych szczątków kostnych z dokładnością roku (w tym przypadku miało to być dokładnie siedemdziesiąt lat, zob. [11, str. 55–56]). Z badań starcia zębów, nieuwzględnionych przez antropologa zespołu, wynika, że w chwili śmierci osoba ta liczyła sobie 20–40 lat (raczej w dolnej niż górnej części, zob. artykuł [12, str. 33, 36–37]). Jeśli pominiemy czaszkę i rozważymy inne elementy szkieletu, osoba ta miała więcej niż 50 lat (zob. [11, str. 56]).

Po drugie, antropolog zespołu nie wskazał żadnych kryteriów diagnostycznych i sposobów oceny zmian patologicznych cechujących rzekomą czaszkę Kopernika oraz nie przedstawił odpowiedniej dokumentacji rzekomych jego szczątków. Przedstawione ustalenia dotyczące tych szczątków pozostają w sferze spekulacji (zob. [11, str. 60–63]).

Po trzecie, wbrew teom antropologa zespołu, kości nosowe na fotografii nie wskazują śladów złamania. Nad prawym oczodołem rzekomej czaszki Kopernika znajduje się nie ślad po ostrym narzędziu, lecz rowek tętniczny (zob. [12, str. 32, 37]).

Po czwarte, przed antropologiem zespołu nikt nie zauważył wymienionych powyżej charakterystycznych cech rzekomej czaszki Kopernika na obrazach przedstawiających Kopernika, choć obrazy te były wcześniej uważnie analizowane, a część portretów Kopernika, na których widnieje zakrzywiony nos, nie jest wiarygodna (tzw. portret gołuchowski Kopernika i portret przedstawiany jako portret Kopernika, choć faktycznie jest portretem Johanna Stöflera / Ioannesa Stöflerusa).

Wedle ustaleń wspomnianego eksperta rekonstrukcji przyżyciowej, porównanie rekonstrukcji przyżyciowej czaszki z tzw. grobu Kopernika z portretami udowodniło, że odkryto szczątki Kopernika.

Powyższe wnioskowanie ma pewne słabości.

Po pierwsze, do rekonstrukcji przyżyciowej czaszki wykorzystano przestarzałą i błędną metodę typologii antropologicznej opartej na sfalsyfikowanej empirycznie i teoretycznie typologicznej koncepcji rasy (zob. [1; 11, str. 59–50; 12, str. 37]).

Po drugie, rekonstrukcje przyżyciowe ze względu na swą arbitralność nie mogą być uznane za wiarygodną metodę identyfikacyjną (zob. [5, str. 1–7; 6, str. 131–137; 12, str. 37]).

Ponadto we wnioskowaniu tym posłużono się innymi wadliwymi przesłankami.

Po pierwsze, twierdzono jakoby Kopernik był malarzem i twórcą obrazu toruńskiego przedstawiającego jego portret (miało to potwierdzać wiarygodność portretowanego oblicza).

Po drugie, uznano, że tzw. portret gołuchowski Kopernika (przedstawiający męską postać z zakrzywionym nosem) był portretem Kopernika powstałym za jego życia.

Po trzecie, przyjęto, że portret Johanna Stöflera / Ioannesa Stoflerusa (z zakrzywionym nosem) był portretem Kopernika.

Przed podjęciem badań genetycznych członkowie zespołu twierdzili, że grób Mikołaja Kopernika odkryto z prawdopodobieństwem 97% albo „z dużym prawdopodobieństwem”. Nie podali jednak uzasadnienia tej precyzyjnej tezy.

Po przeprowadzeniu badań genetycznych szczątków z rzekomego grobu Kopernika przez trzy zespoły badawcze (Kraków, Warszawa, Uppsala) i włosów z księgozbioru Kopernika przez jeden zespół (Uppsala) eksperci analiz DNA twierdzili, że uzyskali pewność, że odkryto ten grób, co obwieszczone w artykule [2] opublikowanym w *PNAS* w 2009 roku.

Ponownie, ustalenie to budzi poważne wątpliwości.

Po pierwsze, złamano podstawowy wymóg niezależności prac trzech zespołów (wbrew przyjętym regułom zespoły wymieniały się informacjami przed zakończeniem badań, co wiadomo z innych publikacji prasowych tych autorów).

Po drugie, przyjęto nieprawdziwą przesłankę, jakoby do księgozbioru Kopernika (w tym *Calendarium Romanum Magnum* Johanna Stöflera), który jako łup wojenny z czasów wojen szwedzkich przechowywany jest w Bibliotece Uniwersytetu w Uppsali, nikt nie zaglądał po jego śmierci (robili to jednak na przykład historycy nauki; przesłanka była konieczna do tego, aby móc powiązać z osobą Kopernika znalezione włosy w tym księgozbiornie).

Po trzecie, sformułowano (w kilku wcześniejszych publikacjach) kilka różnych niedających się z sobą pogodzić odpowiedzi na pytanie, jaki jest haplotyp² Kopernika.

Po czwarte, ignorowano kwestię, że prawdopodobieństwo przypadkowej zgodności badanych haplotypów było różne od zera i bynajmniej wcale nie

---

² Haplotyp jest to grupa genów odziedziczona po którymś z rodziców.

tak małe, jak to przedstawiano (a w konsekwencji nie było wcale pewności, że zgodność haplotypu włosów i kości nie była jednak czystym przypadkiem). Posłużono się przy tym źle dobranym modelem matematycznym przypadkowej zgodności, który oparty był na wykorzystaniu przybliżenia rozkładu dwumianowego rozkładem normalnym (nie wolno było go jednak stosować w analizowanym przypadku z uwagi na małą wartość prawdopodobieństwa)³.

Co za tym idzie, argumentacja historyczno-antropologiczno-genetyczna przemawiająca za odkryciem grobu Kopernika ma zbyt wiele luk, aby można było określać ją na gruncie naukowym mianem wiarygodnej. Odsyłam do uważnej lektury tekstów zamieszczonych w bibliografii, gdzie czytelnik znajdzie szczegółowe informacje na ten temat.

4. Kto może być „sędzią” w sprawie grobu Kopernika?

Jak wiadomo naukoznawcom, nauka nie jest demokratyczna – zdanie opinii nawet całej armii niespecjalistów nie ma znaczenia wobec opinii nielicznych specjalistów. Dlatego werdykt szerokiej opinii społecznej i mediów, iż odkryto grób Kopernika, nie ma mocy wiążącej.

Pozostaje problem, skąd laik ma wiedzieć, kto jest specjalistą w danej tematyce. Gwarancją dla niego może być dotychczasowy dorobek naukowy (z tego zakresu) danego autora, rzetelny styl argumentacji oraz w pewnym stopniu siła formułowanych przez niego argumentów (choć tę w pełni mogą rozpoznać tylko specjaliści).

Etos pracownika naukowego nakazuje mu poszukiwanie prawdy naukowej, a nie taniej czy intratnej sensacji. By być w zgodzie z tym imperatywem, uczeni powinni uczciwie informować o wszelkich wątpliwościach i zastrzeżeniach dotyczących badań naukowych w publikacjach przeznaczonych dla specjalistów i w publikacjach popularnonaukowych, kierowanych do szerszej publiczności.

5. Zamiast zakończenia

Korzystając z zaproszenia Redakcji do opublikowania tekstu na temat krytyki rzekomego odkrycia grobu Kopernika, kieruję następującą prośbę do środowiska matematyków, a szczególnie specjalistów z zakresu statystyki matematycznej. Interesuje mnie opinia Państwa środowiska na temat przedstawionej

³ Ostatni aspekt ma związek z własnościami rozkładów dwumianowego, normalnego, Poissona oraz prostą metodą asymptotyczną albo metodą Walda – zob. szczegółową analizę tego zagadnienia w artykule [8, str. 238–246].

krytyki rzekomego odkrycia grobu Kopernika, a szczególnie rozważań matematycznych związanych z analizami DNA (szczegółowo wyjaśnionych w artykule [8, str. 238–246]).

Bibliografia

- [1] J. Bednarek, *Typologia antropologiczna a domniemana czaszka Mikołaja Kopernika*, 45–51.
- [2] W. Bogdanowicz, M. Allen, W. Branicki, M. Lembring, M. Gajewska, T. Kupiec, *Genetic identification of putative remains of the famous astronomer Nicolaus Copernicus*, *Proc. Nat. Acad. Sci. U.S.A.* 106 (2009), 12279–12282.
- [3] P. Kiskowski, *Co warto wiedzieć o radiestezji?*, Wydawnictwo Stella Maris, Gdańsk 1997.
- [4] M. Kokowski, *Poszukiwania grobu Kopernika – refleksje advocati diaboli Cz. I. Rozważania w kontekście aktualnych poszukiwań archeologicznych (według stanu poszukiwań na dzień 15.09.2005, relacjonowanych w prasie i publikacjach internetowych)* 2005, dostępne pod adresem http://www.cyfronet.krakow.pl/~nlkokows/kokowski_grob_kopernika_1.pdf (dostęp: 2020-10-28).
- [5] M. Kokowski, *Poszukiwania grobu Kopernika. Refleksje advocati diaboli. Cz. II. Rozważania w kontekście aktualnych badań (według stanu poszukiwań na luty 2006)* 2006, dostępne pod adresem http://www.cyfronet.krakow.pl/~nlkokows/kokowski_grob_kopernika_2.pdf (dostęp: 2020-10-28).
- [6] M. Kokowski, *Poszukiwania grobu Kopernika: Refleksje advocati diaboli*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 52 (2007), nr 1, 121–151.
- [7] M. Kokowski (red.), *Tajemnica grobu Mikołaja Kopernika. Dialog ekspertów*, Polska Akademia Umiejętności, Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych, Kraków 2012.
- [8] M. Kokowski, *O wadliwości argumentacji za ostatecznym odkryciem szczątków Mikołaja Kopernika. Cz. I. Wyniki i interpretacja badań historycznych, archeologicznych, antropologicznych oraz antroposkopijnych*, 177–215.
- [9] M. Kokowski, *O wadliwości argumentacji za ostatecznym odkryciem szczątków Mikołaja Kopernika. Cz. II*, 217–314.
- [10] M. Kokowski, *Odkrycie grobu Mikołaja Kopernika: fakt medialny czy naukowy?*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 286 (2014), nr 4, 567–600.
- [11] T. Kozłowski, *Refleksje antropologa i indentyfikacja szczątków kostnych znalezionych w katedrze we Fromborku jako należących do Mikołaja Kopernika. Próba krytycznej oceny*, 53–71.
- [12] A. Sołtysiak, *Wskaźnik interpretacyjny w archeologii na przykładzie cranium 13/05 z Fromborka*, 31–44.
- [13] A. Walanus, M. Kokowski, *Możliwość wykorzystania radiowęglowej metody datowania w badaniach grobu Mikołaja Kopernika*, 157–166.
- [14] A. K. Wróblewski, *Prawda i mity w fizyce*, Iskry, Warszawa 1989.

Michał Kokowski
Instytut Historii Nauki PAN im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów
michal.kokowski@gmail.com

Od redakcji. Autor jest fizykiem, historykiem i filozofem nauk ścisłych, naukoznawcą oraz redaktorem naczelnym czasopisma *Studia Historiae Scientiarum* (<https://ojs.ejournals.eu/SHS/>). Uzyskał stopnie doktora i doktora habilitowanego oraz tytuł profesora za interdyscyplinarne badania genezy, treści i recepcji myśli Kopernika oraz jego biografii. Jest laureatem Nagrody Naukowej im. Mikołaja Kopernika Fundacji Miasta Krakowa w 2010 roku za rozprawę *Różne oblicza Mikołaja Kopernika. Spotkania z historią interpretacji*. Redakcja *Wiadomości Matematycznych* poprosiła Autora o napisanie tego artykułu, uznając potrzebę rzetelnego poinformowania środowiska matematycznego o sprawie grobu Kopernika.